ב. מה היא דלית?

דלית היא גפן המודלית על גבי עצים או על גבי אילנות (רע"ב ד"ה דלית).

ג. מה הסכנה שיש בדלית ובדקל?

בדקל הסכנה מפני גבהו, ובדלית הסכנה היא מפני חלישותה (מלאכת שלמח מ"ב).

ג. באילנות שצריך להוריד הפירות מן האילן, מדוע אינו מניח לפני העניים כדי שיקחו בעצמם, אלא צריך לחלק?

כתוב בירושלמי שהוא משום שחששו שאם יראה שם עני הקרוב לו ישליך בכוונה סמוך לו, לכן אמרו שיחלק לכולם בעצמו (תוי"ט ד"ה ומחלק).

ד. מה הם חליקי אגוזים, וכיצד נותנים בהם פאה, ומדוע?

חליקי אגוזים הם אילנות של אגוזים, ועל שם שאילנות של אגוזים חלקים ואין בהם קשרים כשאר אילנות קרויין חליקי אגוזים (רע"ב ד"ה בחליקי), ודעת רבי שמעון שאף בחליקי אגוזים הדין כמו בדלית ובדקל, שבעל הבית צריך להוריד ולחלק (מ"א). ואין הלכה כרבי שמעון (רע"ב ד"ה בחליקי).

ה. כשרוב או כל העניים רוצים לקחת בעצמם מן הדלית או הדקל, או שבעל הבית יחלק להם בשאר האילנות, האם שומעים להם, ומדוע?

אם כל העניים הנמצאים שם רוצים לקחת בעצמם מן העץ, שומעים להם, אף שהוא דלית או דקל, וכן אם רוצים כולם שבעל הבית יחלק להם פאה שמדין ניתנת במחובר, שומעים להם (משנה ראשונה מ"א ד"ה אפילו, חדושי אנשי שם), אבל אם בפאה הניתנת במחובר תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז, לזה שומעין, שאמר כהלכה (מ"א, רע"ב ד"ה אפילו), אף שהוא בריא וחזק יותר מחביריו והסיבה שאמר כך היא לא משום שמתכוין לקיים ההלכה (תוי"ט ד"ה ואחד). ובדלית ובדקל אינו כן, אלא אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז ואחד אומר לחלק, לזה שומעין, שאמר כהלכה (מ"ב), אפילו אומר כן מחמת שהוא זקן או חולה (תוי"ט ד"ה ואחד).

משנה ג'

ו. נטל העני מקצת פאה וזרקה על השאר, האם זכה, ובמה?

נטל מקצת פאה וזרקה על השאר כדי לקנותו, אין לו כלום, לא במה שכבר ליקט ולא במה שזרק עליו, משום שקנסוהו והוציאו ממנו את התלוש ואת המחובר (מ"ג, רע"ב ד"ה נטל). והטעם שקנסוהו, משום שעל ידי שזורק את מה שזכה בו על השאר לא יוכלו העניים לראות ולזכות בשאר הפאה, והוא באמת לא זכה בה, לכן קנטוהו גם במה שזכה (תוי"ט ד"ה אין).

ז. נפל לו על הפאה ורצה לקנותה בכך, או פירש טליתו עליה כדי לקנותה בכך, האם קנאה?

נפל לו עליה או פירש טליתו עליה, לא קנאה ומעבירין אותו הימנה (מ"ג).

ח. ההלכה היא שארבע אמותיו של אדם קונות לו. מדוע אם כן אם נפל לו על הפאה לא קנאה?

אף על פי שארבע אמותיו של אדם קונות לו בסמטא ובצדי רשות הרבים, בשדה חבירו לא תקנו לו חכמים שיקנו לו ארבע אמותיו (רע"ב ד"ה נפל). ועוד, שכיון שנפל עליה גילה בדעתו דבנפילה הוא רוצה לקנות ולא בארבע אמות, ובנפילה אינו קונה (שם).

ט. האם דין זה הוא רק בפאה או גם בשאר מתנות עניים?

דין זה הוא גם בלקט, וכן בעומר השכחה (מ"ג), והוא הדין לשכחת קמה (תוי"ט ד"ה בעומר).

משנה ד'

י. באיזה אופן אין לקצור הפאה, ומדוע?

פאה אין קוצרין אותה במגלות, ואין עוקרין אותה בקרדומות, כדי שלא יכו איש את רעהו (מ"ד) כשהעם מרובים ודוחקים זה את זה, או שמא יתקוטטו ויכו זה את זה (תוי"ט ד"ה כדי).

משנה ה'

יא. האם יכולים העניים להכנס לשדה בעל הבית בלא רשותו כדי ליטול פאה?

איז העניים רשאים להכנס לשדה רק מדעתו של בעל השדה (מ"ה, מלאכת שלמה).

יב. כמה פעמים ביום צריך בעל הבית להיות בשדה כדי שיוכלו העניים ליטול פאה, ומתי?

שלש פעמים מתגלה בעל הבית ונראה בתוך שדהו כדי שיקחו העניים פאה (מ"ה, רע"ב ד"ה שלש), בשחר ובחצות ובמנחה (מ"ה).

יג. כיצד נקראות בלשון חז"ל שלש פעמים אלו שבעל הבית מופיע בתוך שדהו?

חז"ל במשנה קראו לזה שלש אבעיות ביום (מ"ה), ואבעיות הוא לשון גילוי, כמו שכתוב בנביא נבעו מצפוניו, ותרגומו הוא אגליין מטמרוהי (רע"ב ד"ה שלש).

יד. מדוע שלשת זמנים אלו נקבעו לזמן לקיטת הפאה?

שלשת זמנים אלו נקבעו בגלל שלש קבוצות עניים שאינם יכולים לבוא בזמן אחר. בשחר מפני המיניקות שבניהם ישנים בשחר ואז יש להם פנאי ללקט, בחצות מפני התינוקות שדרכן לצאת בחצות והולכים ללקוט פאה, ובמנחה מפני הזקנים ההולכים על משענתם ואין מגיעים לשדה עד שעת המנחה (רע"ב ד"ה בשתר - ד"ה ובמנחה).

טו. האם אפשר להוסיף או לגרוע על זמנים אלו?

לדעת רבן גמליאל אפשר להוסיף על זמנים אלו, ולא אמרו זמנים אלו רק שלא יפחתו מהם, שיוכלו כל אלו לבוא בזמנים אלו. ודעת רבי עקיבא שדוקא בזמנים אלו מחלקים פאה, שלא אמרו זמנים אלו אלא כדי שלא יוסיפו עליהם (מ"ה), שלא יצטרכו לעמוד שם כל היום ולהמתין מתי יתן בעל הבית הפאה, אלא ידעו הזמנים מתי לבוא (שנות אליהו). ולהלכה, אין נותנין פאה אלא בשלש עתים הללו, אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם (רע"ב ד"ה שלא).

טז. כיצד היה מנהגם של בית נמר בנתינת פאה, ומה היתה המעלה בהנהגה זו?

של בית נמר היו מלקטין על החבל ונותנים פאה מכל שורה ושורה (מ"ה), דהיינו שהיו קושרים חבל בצד הקמה וקוצרים והולכים עד שיכלה החבל ומניחים פאה לכל החבל, וחוזרים וקושרים ומניחים פאה, ועל זה מזכירין אותן לשבח (רע"ב ד"ה של), משום שהיה דבר זה לטובות העניים, שיוכלו לקחת מכל שורה ושורה ולא יצטרכו להמתין ולצפות מתי יניח בעל הבית פאה (תוי"ש ד"ה מכל).

יז. מהו בית נמר?

בית נמר הוא שם מקום, כמו שבתוב את בית נמרה (רע"ב ד"ה של).

משנה ו'

יח. גוי שקצר את שדהו ואחר כך נתגייר, האם חייב במתנות עניים משדה זו, ומדוע?

גוי שקצר את שדהו ואחר כך נתגייר, פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה (מ"ו). משום שכתוב בלקט ופאה ובקוצרכם, פרט לשקצרוה גוים, ובשכחה כתוב כי תקצור קצירך ושכחת עומר. מכאן אמרו גוי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור (רע"ב ד"ה גוי). ורבי יהודה מחייב בשכחה, שאין השכחה אלא בשעת העימור, ובשעת העימור היה כבר גר וחייב בכל המצות (רע"ב ד"ה שאין). וחכמים סוברים שאף על פי שבשעת העימור הוא כבר חייב במצוות, מכל מקום התורה הקישה שכחת עומרים לשכחת קמה, לומר לך את שישנו בשכחת קמה ישנו בשכחת עומר, וגוי זה שקצר לא היה בשכחת קמה, שהרי באותה שעה גוי היה, לכן אף שעכשיו נתגייר אינו בשכחת עומר (שם). ואון הלבה כרבי יהודה (שם).

משנה ז'

יט. הקדיש שדה ופדאו, מתי חייב במתנות עניים ומתי פטור, ומדוע?

הקדיש קמה ופדה קמה, חייב במתנות עניים. הקדיש עמרים ופדה עמרים, חייב. אבל אם הקדיש קמה ופדה עמרים, פטורה, שבשעת חובתה היתה פטורה (מ"ז).

והטעם, דמאותו פסוק שממעטים קציר גוים ממועט גם כן קציר הקדש, דקציר הקדש לא נקרא קצירך, ולכן אם בשעת הקציר היתה הקמה של ההקדש, נפטרה אז ממתנות עניים (רע"ב ד"ה קמה).

כ. הקדיש קמה ופדה עמרים, האם לכל הדעות פטור מכל מתנות כהונה, ומדוע?

פטור מפאה ולקט לכל הדעות, וכן משכחת קמה. אבל בשכחת עמרים חולקים רבי יהודה וחכמים בהקדיש קמה ופדה עמרים כמו שחולקים בגוי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר כמבואר במשנה לעיל, שלרבי יהודה הואיל וחיוב השכחה הוא בעמרים, חייב בשכחה הואיל ואז לא היתה ברשות ההקדש, ולדעת חכמים פטורה אף שכבר היתה ברשות הדיוט, כיון שבשעת קצירה היתה של הקדש, ולכן פטורה משכחת קמה, ששכחת עמרים הוקשה לשכחת קמה, לומר לך את שישנו בשכחת קמה ישנו בשכחת עומר (רע"ב ד"ה קמה).

משנה ח'

כא. מה היא עונת המעשרות?

עונת המעשרות הוא הזמן המחייב פירות במעשרות, והוא המירוח, כשהוא משוה פני הכרי ברחת (רע"ב ד"ה ער).

כב. המקדיש פירותיו ופדאן, מתי פטור מהפרשת תרומות ומעשרות ומתי חייב, ומדוע?

המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות, ופדאן קודם שבאו לעונת המעשרות, חייבים, כיון שבשעת חיובם לא היו ביד ההקדש. וכן אם הקדישם משבאו לעונת המעשרות, ופדאן, חייבים, כיון שבשעת חיובם היו בידו. הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר, ואחר כך פדאן, פטורים, שבשעת חובתן היו פטורים הואיל והיו אז ביד ההקדש, והקדש פטור מן המעשרות (מ"ת).

משנה ט'

כג. האם יכול עני לזכות בפאה לעני אחר?

יבול לזכות לעני אחר, שמתוך שיכול לזכות לעצמו יכול לזכות גם לחבירו (רע"ב ד"ה רבי אליעזר).

כד. האם יכול מי שאינו עני לזכות בפאה לעני?

מי שאינו עני ולקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני, לדעת רבי אליעזר זכה לו ולדעת חכמים לא זכה, אלא יתננה לעני שנמצא ראשון (מ"ט). וטעם מחלוקתם, דרבי אליעזר סבר שאומרים תרי מיגו, דהיינו שמתוך שיכול להפקיר לנכסיו ויהיה אז עני ואז תהיה פאה ראויה לו, גם עכשיו ראויה לו. ומתוך שיכול מכוח זה לזכות לעצמו, יכול לזכות גם לחבירו. וחכמים סוברים שמיגו אחד אומרים, שני מיגו לא אומרים (רע"ב ד"ה רבי אליעזר). והלכה כחכמים (שם).

כה. האם פירות של גוי בארץ ישראל חייבים בתרומות ומעשרות?

נחלקו בזה, ודעת רבי מאיר שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המעשר. ואין כן הלכה (רע"ב ד"ה אלא).

כו. גוי שהניח לקט שכחה ופאה, האם חייבים בתרומות ומעשרות, ומדוע?

הלקט והשכחה והפאה של גוי חייבים בתרומות ומעשרות (מ"ט), דהואיל ואין הגוי חייב בלקט שכחה ופאה הרי תבואה זו היא כשאר תבואה של גוי שחייבת במעשר לדעת רבי מאיר המחייב תבואת גוי בתרומות ומעשרות (רע"ב ד"ה אלא).

כז. מתי פטורים לקט שכחה ופאה של גוי מתרומות ומעשרות?

אם הפקירם הגוי לכל, לעניים ולעשירים, פטורים מן המעשרות, דהפקר פטור מן המעשר (רע"ב ד"ה אלא),

המשניות הבאות עוסקות במצות לקט, שהן שבלים שנשרו בעת הקצירה, שציותה התורה להשאירם לעניים. מתי נקרא לקט ומתי לא, ומה דין ספק לקט. ובפשטות לקט הם שבלים הנושרות בעת הקציר. אמנם משמע שדעת הרמב"ם המובאת לקמן בפרק ה' מ"ב היא שגם כשבולת מחוברת שייך לקט.

משנה י'

כח. מהו לקט?

איהו לקט, שבלים הנופלים בשעת הקצירה (מ"י, רע"ב ד"ה הנושר).

כט. מה הוא לקט שלא מחמת קצירה, ומה דינו?

בכל אופן שנושר מחמת אונס אינו לקט, שכתוב ולקט קצירך, אין לקט אלא מחמת קציר (רע"ב ד"ה הכהו). ולכן אם קצר מלא ידו או תלש מלא קומצו, ואז הכהו קוץ ונפל מידו לארץ, הרי הוא של בעל הבית (מ"י). ובן אם נשר מאחורי היד מחמת נדנוד ידו, ומאחר המגל מכח תנועת המגל, הרי הוא לבעל חבית, משום שאין זה דרך קצירה (מ"י, רע"ב ד"ה תוך).

ל. נשר מתוך היד או מתוך המגל, מה דינו?

היה תוך היד ונשר, תוך המגל ונשר, הרי הוא לעניים (מ"י, רע"ב ד"ה תוך).

לא. נשר מראש היד או מראש המגל, מה דינו?

כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו ונשר משם, וכן הנושר מראש המגל, לדעת רבי ישמעאל הרי הוא לעניים, משום שהוא דומה לתוך היד ולתוך המגל, ורבי עקיבא סובר שהוא לבעל הבית, משום שלדעתו הוא דומה לאחר היד ולאחר המגל (מ"י, רע"ב ד"ה ראש - ר"ה ורבי), והלכה כרבי עקיבא (רע"ב ד"ה ורבי עקיבא).

משנה י"א

לב. מצא תבואה בתוך חורי הנמלים שבשדה, מתי תבואה זו בודאי לבעל הבית?

חורי הנמלים שבתוך הקמה, דהיינו קודם שהתחילו לקצור, הרי הן של בעל הבית, שהרי בתבואה קודם שנקצרה אין לעניים כלום (מי"א, רע"ב ד"ה שבתוך וד"ה של).

לג. מצא תבואה בתוך חורי הנמלים בשדה לאחר שהתחילו לקצרה, מתי תבואה זו לבעל הבית ומתי לעניים?

מצא תבואה בתוך חורי הנמלים בשדה לאחר שהתחילו לקצור, חוששים שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט, ולכן החיטים העליונים שבחורים או שבלים העליונים, הרי הט לעניים, משום שיש שם מן הלקט, אבל חיטים התחתונים הם לבעל הבית, משום שהנמלים הביאו אותם מן הקמה (מי"א, רע"ב ד"ה שלאחר). וכיצד מבחינים בין חעליונים החדשים לתחתונים שהם ישנים יותר, העליונים הם הלבנים, והתחתונים הם הירוקים שנוטים להשחיר וניכר שהם ישנים (רע"ב שם). ולדעת רבי מאיר הכל לעניים, בין העליונים בין התחתונים (מי"א), שלדעתו אי אפשר לסמוך על סימן זה, משום שאי אפשר לגורן בלא ירקון, ושמא אלו הירוקים הם מן התבואה חדשה שקצרו עכשיו שיש בה חלק לעניים, וספק לקט דינו בלקט (מי"א, רע"ב ד"ה ר"מ). והלכה כרבי מאיר (רע"ב ד"ה שספק).

משנה א'

לד. מנין שספק לקט דינו כלקט?

ספק לקט דינו כלקט, שכתוב לעני ולגר תעזוב, משמע שתניח לפניהם משלך (רע"ב ד"ה שספק).